

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

จากคำจำกัดความข้างต้น มูลเหตุของความเชื่อของมนุษย์ เกิดจากความไม่รู้ และความไม่รู้ทำให้เกิดความกลัว จึงทำให้ต้องแสวงหาคำตอบของความไม่รู้นี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า ความเชื่อคือการตัดสินใจของคนในสังคมต่อเรื่องหนึ่งเรื่องใดว่าเป็นอย่างไร การตัดสินใจ หรือความเชื่อนั้น อาจไม่มีเหตุผลเลย หรืออาจมีเหตุผลที่คิดขึ้นเอง และสามารถหาคำตอบได้ เท่าที่ความรู้ และประสบการณ์ที่คนในสังคมนั้นมีอยู่ การตัดสินใจว่าสิ่งนั้น สิ่งนี้เป็นเหตุเป็น ผลกัน ความเชื่อในสังคมหนึ่งสังคมใด จะแสดงออกมาโดยพฤติกรรม ของสมาชิกในสังคมนั้น ๆ

สำหรับประเทศไทย คติความเชื่อ ประกอบด้วยความเชื่อด้านต่าง ๆ ผสมผสานกัน ทั้งความเชื่อเรื่องผีสังเทวดา แบบดั้งเดิม ความเชื่อเทพเจ้าต่างๆในศาสนาพราหมณ์ ความเชื่อในหลักคำสอนทางพุทธศาสนา และความเชื่อที่ได้รับมาจากวัฒนธรรมของศาสนาอื่น ที่มีอยู่ในประเทศไทยเข้าด้วยกัน ความเชื่อดังกล่าวแสดงออกมาในรูปของประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรมต่าง ๆ

ความเชื่อสามารถแบ่งออกได้ 2 ประเภทดังนี้

1. ความเชื่อที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบศาสนา เป็นความเชื่อที่มีเหตุผล และสามารถที่จะอธิบายในสิ่งที่คนสงสัยได้อย่างแจ่มชัด มีระบบ
2. ความเชื่อด้วยความรู้สึกกลัว เกรงขามในสิ่งที่เข้าใจว่าอยู่เหนือธรรมชาติ หรือในสิ่งที่ลึกลับ อันไม่ทราบเหตุผล ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยหลักเหตุผล และหลักการทางวิทยาศาสตร์ เรียกว่าเป็น ความเชื่อทางไสยศาสตร์ (superstitions) (เพ็ญศรี ดุ๊ก, 2526 : 73)

ไสยศาสตร์มี 2 ลักษณะ คือ การกระทำในทางที่ไม่ดี หรือ การกระทำที่ทำให้เกิดผลร้ายแก่ผู้อื่น เรียกว่า ไสยดำ (black magic) ส่วนการกระทำในทางดี หรือเพื่อให้เกิดผลในทางแก้ไข ป้องกันสิ่งเลวร้าย เรียกว่า ไสยขาว (white magic) โดยที่ทำนพุทธทาสได้ให้ความหมายของการกระทำที่เรียกว่าไสยศาสตร์ เอาไว้อย่างกว้าง ๆ ว่า การกระทำที่ใช้ศรัทธา นำปัญญา เรียกว่าไสยศาสตร์

ไสยศาสตร์ในความเชื่อของคนไทยมีที่มาจาก 2 แหล่ง คือ (สุเชาว์ พลอยชุมแสง, 2541 : 42)

1. เป็นความเชื่อของคนไทยที่มีมาแต่ดั้งเดิม
2. ความเชื่อที่รับมาจากศาสนาพราหมณ์ฮินดู แล้วนำมาผสมผสานกันกับความเชื่อแบบดั้งเดิม จนมีรูปแบบที่ซับซ้อน

แหล่งที่มาของความเชื่อทางไสยศาสตร์ของคนไทย 2 ประการข้างต้น ทำให้สามารถแบ่งประเภทของความเชื่อทางไสยศาสตร์ออกเป็น 10 ประเภทใหญ่ๆดังนี้ (กิ่งแก้ว อัครถาวร, 2519 : 24)

1. ความเชื่อเรื่องการตั้งชื่อ วิญญาณ ตายแล้วเกิดใหม่
2. ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ เทพเจ้า เทวดา เวทมนต์คาถา
3. ความเชื่อเรื่องปรากฏการณ์ธรรมชาติ และพฤติกรรมสัตว์ต่างๆ
4. ความเชื่อเรื่องโชคลาง ฤกษ์
5. ความเชื่อเรื่องความฝัน และการทำนายความฝัน
6. ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง
7. ความเชื่อเรื่องภูตผีปีศาจ
8. ความเชื่อเรื่องนรก - สวรรค์
9. ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ หมอดู
10. ความเชื่อเรื่องฮวงจุ้ย

แม้ว่าสังคมไทยจะเป็นสังคมที่ผูกพันกับพุทธศาสนาอย่างมาก แต่ในส่วนของความเชื่อทางไสยศาสตร์ กลับยังคงมีอยู่ในสังคมไทยอย่างต่อเนื่อง ทั้ง ๆ ที่เป็นคนละชั่วกันเลยทีเดียว มีนักเขียนท่านหนึ่งได้เขียนเปรียบเทียบเอาไว้ว่า พุทธศาสนา เปรียบเสมือนเทียนสองทง ให้แสงสว่างนำชีวิต ในขณะที่ไสยศาสตร์ คือความมืดดำ แต่ถ้าทั้ง 2 สิ่งอยู่แยกกัน ก็คงจะไม่มี ความหมาย เพราะแสงเทียนจะมีประโยชน์อะไรถ้าอยู่ในความสว่างตั้งเวลากลางวัน แสงเทียนจะมีประโยชน์ก็ต่อเมื่ออยู่ในความมืด เท่านั้น ดังนั้นจึงทำให้เกิดคำกล่าวที่ว่า “พุทธกับไสยไปด้วยกัน” สังคมไทยจึงได้มีความเชื่อทางไสยศาสตร์อยู่เป็นจำนวนมาก บางครั้งเป็นการแอบแฝงอยู่กับระเบียบประเพณี วัฒนธรรมของสังคม บางครั้งก็แฝงมากับพุทธศาสนา โดยที่ผู้ที่ยึดถือปฏิบัติไม่รู้สึกรู้สีกว่าได้รับเอาความเชื่อทางไสยศาสตร์เอาไว้แล้ว

แนวความคิดเกี่ยวกับสังคมประกิต

คำว่า socialization ได้มีนักวิชาการหลายสาขา แปลความหมายออกเป็นภาษาไทย แตกต่างกันไป เช่น นักมนุษยวิทยา และสังคมวิทยา นักจิตวิทยาสังคม เรียกว่า การอบรม ขัดเกลา นักนิเทศศาสตร์นิยมเรียกว่า สังคมประกิต หรือ สังคมกรรม แต่ไม่ว่านักวิชาการ แต่ละท่านจะเรียก socialization ในภาษาไทยว่าอย่างไร socialization ก็หมายถึง กระบวนการที่สังคมหรือกลุ่ม ทำการอบรมสั่งสอนแก่บุคคล ทั้งโดยทางตรง และ ทางอ้อม เพื่อให้บุคคล รู้ระเบียบของสังคม เรียนรู้วิถีชีวิต เป็นการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ระเบียบกฎเกณฑ์ ความประพฤติ และคุณค่าต่าง ๆ เป็นผลให้บุคคลมีการพัฒนาบุคลิกภาพ ไปตามแนวทาง ที่สังคม หรือกลุ่มต้องการ (อุณาตติ คงม้นวัฒนา, 2538 :10 -11)

กระบวนการเรียนรู้ อาจมาจาก 2 แนวทางคือ (อารีพร อำนวยกิจเจริญ, 2533 : 21-22)

1. กระบวนการเรียนรู้โดยภาวะการเจริญเติบโตตามวัย (primary socialization) ซึ่งมีต้นแบบมาจากสมาชิกภายในครอบครัว โดยเฉพาะ พ่อแม่ เนื่องจากพ่อแม่ เป็นหน่วยทางสังคมที่เล็กที่สุดที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคมแก่สมาชิกใหม่ของสังคม และครอบครัวเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพเป็นอย่างมาก โดยจะเริ่มตั้งแต่เมื่อแรกเกิด เด็กจะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากครอบครัว โดยเฉพาะจาก พ่อแม่ เป็นหลัก เมื่อเด็กได้เริ่มสัมพันธ์กับสมาชิกอื่น ๆ ในครอบครัว อันได้แก่ ญาติพี่น้อง เด็กก็จะได้รับการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น จนกระทั่งเด็กต้องไปโรงเรียน ก็จะถึงกระบวนการต่อไป

2. กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น (secondary socialization) ซึ่งอาจเป็นการเรียนรู้จากกลุ่มเพื่อน ที่เป็นกลุ่มที่มีอายุใกล้เคียงกัน เมื่อเด็กเริ่มก้าวเข้าสู่วัยรุ่น กลุ่มเพื่อนจะเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพล ต่อทัศนคติ และ พฤติกรรม เป็นอย่างยิ่ง อันดับต่อมาคือโรงเรียน เมื่อเด็กเข้ารับการศึกษา หลักสูตรการเรียน การ ครูผู้สอน ก็จะเป็นหน่วยที่ปลูกฝังความรู้และการถ่ายทอดทางสังคม ให้แก่เด็ก ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กพอสมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันนี้ เด็กต้องใช้เวลาอยู่ในโรงเรียน เป็นระยะเวลาที่ยาวนาน ทั้งกลุ่มเพื่อน และครู เป็นกลุ่มที่เริ่มทวีบทบาทมากขึ้น ในกระบวนการสังคมประกิตให้กับเด็ก นอกจากนี้แล้ว สื่อมวลชน ก็เป็นอีกสถาบันหนึ่งที่มีอิทธิพลอย่างมาก ในปัจจุบัน เพราะเด็กใช้เวลาในการดูโทรทัศน์ การฟังวิทยุ การอ่านนิตยสาร สิ่งพิมพ์ ต่าง ๆ มากขึ้น และเมื่อจบการศึกษาออกไป กลุ่มอาชีพก็จะเป็นกลุ่มที่มีบทบาทต่อกระบวนการสังคมประกิต เพราะในแต่ละกลุ่มอาชีพจะมีระเบียบกฎเกณฑ์ คุณค่าที่แตกต่างกันออกไป สำหรับปัจจัยสุดท้ายคือตัวแทน

ทางศาสนา เพราะศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ แม้ว่าในปัจจุบันนี้คนจะห่างศาสนามากขึ้นก็ตาม แต่ศาสนาก็ยังคงแฝงมาในรูปของ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยขัดเกลาให้แก่ละคน มีการพัฒนาบุคลิกภาพ เป็นไปตามแนวทางที่สังคมต้องการ

จะเห็นได้ว่าตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย กระบวนการสังคมประกิต ไม่ได้มีการหยุดนิ่ง แต่จะดำเนินไปอยู่ตลอดเวลา เพียงแต่มีการปรับเปลี่ยนสถาบัน ที่จะทำหน้าที่สังคมประกิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของความเชื่อทางไสยศาสตร์ เป็นเรื่องที่ต้องพึ่งพากระบวนการสังคมประกิต โดยมีสถาบันต่างๆในสังคมเป็นผู้อบรมถ่ายทอด ดังนั้นถึงแม้ว่าเทคโนโลยีจะก้าวหน้า ไปเพียงใด ความเชื่อทางไสยศาสตร์ก็ยังคงอยู่กับคนไทยไปตลอด ตราบเท่าที่ยังมีกระบวนการสังคมประกิต ทำหน้าที่ถ่ายทอดความเชื่อทางไสยศาสตร์ให้แก่สมาชิกใหม่ในสังคม แม้ว่าบางครั้งความเชื่อทางไสยศาสตร์จะไม่ปรากฏเด่นชัดในบุคลิกภาพ แต่ยังคงฝังรากลึกอยู่ในความคิด ทัศนคติ ของคนแต่ละคน รอจนเมื่อเวลา และ สถานการณ์ที่เหมาะสม ความเชื่อทางไสยศาสตร์ก็จะส่งผลต่อพฤติกรรม ความคิดของคนในแบบที่ไม่รู้ตัว

สุพัตรา สุภาพ (2537: 41-45) กล่าวถึง ครอบครัว เพื่อน โรงเรียน และสื่อมวลชน ในฐานะตัวแทนของกระบวนการสังคมประกิต ดังนี้คือ

ครอบครัว การอบรมของครอบครัวทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงคือการบอกกล่าวตรง ๆ ว่าต้องทำตัวอย่างไรจึงจะถูกต้องเหมาะสม ส่วนทางอ้อม คือการอบรมอย่างไม่เป็นทางการ อาจเป็นการเลียนแบบ หรือรับเข้าไปโดยไม่รู้ตัว เพื่อนเป็นกลุ่มที่มีระดับอายุใกล้เคียง กัน กลุ่มเพื่อนเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติ ของวัยรุ่นเป็นอย่างยิ่ง เพราะเด็กในวัยนี้ มีแนวโน้มต้องการที่จะอยู่ร่วมกับเพื่อนที่มีรสนิยมใกล้เคียงกัน ไม่ว่าจะในด้านความคิด การแต่งกาย หรือแบบอย่างของการแสดงออก เพื่อให้เพื่อนยอมรับตนเองเป็นสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่ม

โรงเรียน เป็นเสมือนบ้านหลังที่สองของเด็ก ในปัจจุบันโรงเรียนเป็นสถานที่ที่สำคัญในเรื่องการให้การขัดเกลาแก่เด็ก ตลอดจนทำให้เด็กมีโอกาสในการพบปะสมาคมกับเพื่อนในวัยเดียวกัน โรงเรียนจึงมีอิทธิพล และผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก เพราะเด็กสมัยใหม่มักจะใช้ชีวิตอยู่ในโรงเรียน เป็นระยะเวลายาวนาน โรงเรียนมีโอกาสนหล่อหลอมทัศนคตินิสัยใจคอของเด็กได้ไม่ยาก

สื่อมวลชน สื่อมวลชนประเภทต่างๆ มีส่วนในการขัดเกลาทางสังคม แก่มนุษย์ในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่ ความคิด ความเชื่อ และแบบของความประพฤติ เพราะสื่อมวลชนมีทั้งการให้ความรู้และความเพลิดเพลิน อิทธิพลของสื่อมวลชนนี้จะมีมากหรือน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล และภูมิหลังของครอบครัว

จรรยา สุวรรณทัต (2512 : 23) กล่าวว่าสังคม และสภาพแวดล้อมมีอิทธิพลต่อจิตใจของมนุษย์เป็นอย่างมาก ในอันที่จะเพาะนิสัย บุคลิกภาพ และทัศนคติต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัว บิดา มารดา บุคคลอื่น และสภาพแวดล้อมในครอบครัวมีอิทธิพลต่อการพัฒนาลักษณะทางจิตใจของมนุษย์มากที่สุด

ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มคนประเภทต่างๆ สังคมและวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก นักจิตวิทยาเชื่อว่า การถ่ายทอดลักษณะทางสังคมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ทำได้โดยผ่านตัวแทนของกลุ่ม ตัวอย่างเช่น บิดา มารดา ถ่ายทอดให้บุตร ครูถ่ายทอดให้นักเรียน พี่ให้น้อง เพื่อนให้เพื่อน เป็นต้น การถ่ายทอดทางสังคมนี้จะเกิดจากการเรียนรู้ และการเลียนแบบ

Murdock (1949) กล่าวถึงการทำหน้าที่สังคมประกิตด้านการศึกษา แก่สมาชิกในครอบครัวว่า เป็นการทำหน้าที่ที่สำคัญยิ่งของครอบครัว เพราะถ้าปราศจากเสียซึ่งกระบวนการสังคมประกิตแล้ว สมาชิกของครอบครัวจะไม่ได้รับการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นไปไม่ได้ที่สมาชิกในครอบครัวจะดำรงชีวิตอยู่ได้โดยขาดวัฒนธรรม

Phillip H. Phenix (1985 ; 25) กล่าวว่าโรงเรียนและสถาบันการศึกษา เป็นหน่วยของสังคมที่ตั้งขึ้นเพื่อการเรียนรู้ของเด็ก หรือ สมาชิกอื่น ๆ โดยเฉพาะในสถาบันอื่น ๆ ก็ดำเนินการให้การศึกษาเช่นกัน เช่น ครอบครัว วัด หรือสมาคมต่าง ๆ แต่สถาบันเหล่านี้มีหน้าที่หลักอย่างอื่น ส่วนการให้การศึกษาเป็นเรื่องรองลงไป และเป็นเรื่องของกระบวนการสังคมประกิตเท่านั้น หน้าที่ของโรงเรียนและสถาบันการเรียนการสอนนั้น ส่วนหนึ่งประกอบด้วยการรักษา และถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรม โรงเรียนทำหน้าที่ให้การศึกษาเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม ค่านิยม และศิลปวัฒนธรรมต่างๆ อันเป็นมรดกของสังคม แก่เด็ก ส่งเสริมการเรียนรู้ในการเข้าสังคม ซึ่งประการหลังนี้เป็นหน้าที่ในกระบวนการสังคมประกิตของโรงเรียน มีความแตกต่างจากหน้าที่แรกตรงที่หน้าที่แรกเป็นตัวเนื้อหาของวัฒนธรรม แต่หน้าที่ประการหลัง เน้นที่การประพฤติปฏิบัติ เป็นหลัก (สุจิต บุญบงการ และคณะ : 2521)

ปรีชา คุวินทร์พันธ์ (2537 ; 79-80) กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มสังคมกับบุคคล ไว้ว่า กลุ่มสังคมมีความสำคัญต่อบุคคล และต่อสังคมเป็นอย่างมาก กลุ่มที่สำคัญ เช่น ครอบครัว กลุ่มเพื่อน และชุมชน จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม ความคิด ค่านิยม ของบุคคล ในทางสังคมวิทยา และมนุษยวิทยา ได้นิยามความหมายของกลุ่มสังคมไว้ว่า คือ คนตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป มีความสัมพันธ์ในทางร่วมมือหรือพึ่งพาอาศัยกัน ความสัมพันธ์มีติดต่อกันจนเกิดความผูกพัน และผู้ที่สัมพันธ์กันเกิดความสำนึกว่า เป็นสมาชิกร่วมกันในกลุ่มสังคมเดียวกัน แยกออกได้จากกลุ่มอื่นๆ กลุ่มสังคมมีความสำคัญต่อบุคคล ในการหล่อหลอม เสริมสร้างบุคลิกภาพของบุคคลให้สามารถดำเนินชีวิตในสังคม อย่างเหมาะสมและเป็นประโยชน์ กลุ่มจะช่วยอบรมและปลูกฝังค่านิยม บรรทัดฐานที่สำคัญของสังคม เพื่อให้บุคคลเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

กระบวนการสังคมประกิตมีความสำคัญต่อการอยู่รอดของสังคม ทุกสถาบันของกระบวนการต่างต้องทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ระเบียบ กฎเกณฑ์ ฯลฯ ของสังคมให้แก่สมาชิกใหม่ ซึ่งทุกสถาบันต่างก็มีความสำคัญ ถ้าขาดสถาบันหนึ่งสถาบันใด ก็อาจทำให้สมาชิกใหม่ของสังคม มีความคิด พฤติกรรม ความเชื่อ ทศนคติ ไม่เป็นไปตามที่สังคมต้องการ และก่อให้เกิดปัญหาในระบบสังคมโดยรวมได้ จากองค์ประกอบของสังคม ครอบครัวเป็นหน่วยที่เล็กที่สุด ของสังคมทำหน้าที่ถ่ายทอด ความรู้ อบรมขัดเกลา ให้กับสมาชิกใหม่ ซึ่งก็เป็นจุดเริ่มของกระบวนการสังคมประกิตเช่นเดียวกัน จะเห็นได้ว่าความอยู่รอดของสังคม ก็คือ การที่กระบวนการสังคมประกิตได้ทำหน้าที่อย่างถูกต้องและครบถ้วนนั่นเอง

แนวคิดทฤษฎีทางการสื่อสาร

การสื่อสารเป็นพฤติกรรมธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ สามารถเกิดได้ตลอดเวลา เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคมต้องการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มสังคม การสื่อสารจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการที่จะอยู่ร่วมกันเป็นสังคม เพื่อใช้การสื่อสารในการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้ทัศนคติ ระหว่างสมาชิกในสังคม

ความหมายของการสื่อสาร

การสื่อสารหมายถึง การถ่ายทอดข่าวสาร ความคิด ทศนคติ อารมณ์ หรือความรู้ จากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง โดยเป็นได้ทั้งวัจนะภาษา และอวัจนะภาษา โดยผ่านสื่อ ประเภทต่าง ๆ

โดยทั่วไปการสื่อสารมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการคือ แหล่งสาร (source) ข่าวสาร (message) ช่องทางข่าวสาร (channal) และผู้รับข่าวสาร(receiver) โดยที่แหล่งสาร คือบุคคลหรือเป็นสถาบันที่เป็นแหล่งกำเนิดสาร ข่าวสารคือเนื้อหา เรื่องราวต่าง ๆ ช่องทาง ข่าวสารคือวิธีการที่ข่าวสารไหลจากแหล่งสารไปยังผู้รับสาร

ประเภทของการสื่อสาร

1. การสื่อสารภายในบุคคล (intrapersonal communication) เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลหนึ่ง บุคคลใด
2. การสื่อสารระหว่างบุคคล (interpersonal communication) เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป การสื่อสารในลักษณะนี้จะมีปฏิริยาตอบกลับแบบทันทีทันใด เป็นการสื่อสารแบบเผชิญหน้า
3. การสื่อสารมวลชน (mass communication) เป็นการสื่อสารกับคนจำนวนมาก ดังนั้นผู้รับสารอาจมีความแตกต่างกันทางด้าน สถานะทางสังคม เศรษฐกิจ ลักษณะทาง ประชากร ทศนคติ ค่านิยม ฯลฯ การสื่อสารแบบนี้อาศัย สื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์

Roger (1978 : 291) ได้กล่าวเปรียบเทียบถึงประสิทธิภาพของสื่อมวลชน และสื่อ บุคคล เขาไว้ว่า จากผลการวิจัยต่าง ๆ พบว่า สื่อมวลชนสามารถเปลี่ยนแปลงการรับรู้ ซึ่งหมายถึงการเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่การสื่อสารระหว่างบุคคล นั้นมีประสิทธิภาพมากกว่า เมื่อวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ เพราะข่าวสารที่ถ่ายทอดออกจากสื่อมวลชน จะก่อให้เกิดการรับรู้เท่านั้น แต่ข่าวสารที่ถ่ายทอด จากสื่อบุคคล ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง และสร้างทัศนคติ และพฤติกรรม

Joseph.T.Klapper (1960 : 15-49) กล่าวถึงอิทธิพลของการสื่อสารมวลชนต่อคนในสังคมว่า เป็นเพียงแรงเสริมในกระบวนการโน้มน้าวใจ ต่อความคิดเห็น หรือทัศนคติที่มีอยู่แล้ว มิได้มีอิทธิพลโดยตรงต่อบุคคลในขณะเดียวกัน Katz and Lazarsfeld (1955 :27) ก็เห็นว่าการสื่อสารระหว่างบุคคลมีผลต่อการทำให้ผู้รับสารยอมรับที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มากกว่าสื่อมวลชน

แนวความคิดเกี่ยวกับการเปิดรับสื่อมวลชน

นักวิชาการด้านสื่อสารมวลชนได้อธิบายถึงพฤติกรรมของการสื่อสารของบุคคลว่า มีความแตกต่างกัน อันเนื่องมาจากความแตกต่างทางสภาพส่วนบุคคล หรือสภาพทางจิตวิทยา สภาพภายในจิตใจ ของบุคคลที่แตกต่างกัน ทำให้กระบวนการเรียนรู้ของแต่ละคนมีความแตกต่างกันไป ส่งผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของแต่ละบุคคลต่างกันไปด้วย ซึ่งโครงสร้างบุคลิกภาพของบุคคลมีผลต่อการเลือกเปิดรับสาร โดยที่แต่ละบุคคลจะเลือกเปิดรับสื่อมวลชนเฉพาะที่มีเนื้อหา ที่ตนต้องการจะเปิดรับ และจะหลีกเลี่ยงการเปิดรับเนื้อหาที่ไม่ตรงกับทัศนคติ ตามหลักการของการเลือกเปิดรับสื่อมวลชน ซึ่งกระบวนการของการเลือกรับข่าวสารมีดังนี้ คือ (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2533 : 53)

1. การเลือกเปิดรับสาร(selective exposure) เป็นกระบวนการสื่อสารภายในบุคคลที่พิจารณาว่าจะเปิดรับข่าวสารหรือไม่ จะเลือกเปิดรับข่าวสารประเภทใด จากสื่ออะไร เวลาใด

2. การเลือกสารที่สนใจ (selective attention) เป็นขั้นตอนถัดจากขั้นตอนแรก เป็นกระบวนการสื่อสารภายในบุคคลที่จะเลือกสารที่สอดคล้องกับความต้องการของตนเองท่ามกลางความหลากหลายของสื่อและเนื้อหา ที่เข้ามาสู่บุคคลนั้น ภายหลังจากเปิดรับข่าวสารแล้ว ซึ่งทั้งขั้นที่ 1 และ 2 จะมีส่วนสัมพันธ์กับทัศนคติ ปัจจัยทางสังคม จิตใจ และลักษณะส่วนบุคคลอีกมากมายหลายประการ ได้แก่ สถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม ความเชื่อ อุดมการณ์ ลัทธินิยม ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม และประสบการณ์ ฯลฯ

3. การเลือกรับรู้หรือเลือกตีความ (selective perception or selective interpretation) เป็นกระบวนการกลั่นกรองในขั้นต่อมาผู้รับสารแต่ละคนอาจจะตีความหมายข่าวสารขึ้นเดียวกันที่ส่งผ่านสื่อมวลชน ไม่ตรงกัน ขึ้นอยู่กับทัศนคติ ประสบการณ์ ความเชื่อความต้องการ ความคาดหวัง ความพึงพอใจ และสภาวะร่างกาย หรืออารมณ์ในขณะนั้น

4. การเลือกจดจำ(selective retention) ความรู้ต่างๆ ไม่ใช่เป็นสิ่งถาวร คนเราอาจขจัดความรู้ที่ออกไปได้หรือยังคงยอมรับความรู้ที่อยู่นั้นอยู่ หากความรู้ที่นั้นยังคงสอดคล้องไม่ขัดแย้งกับทัศนคติส่วนบุคคล ตรงกับความสนใจ ความต้องการ บุคคลก็จะเกิดการจดจำขึ้น

Merrill and Lowenstein(1971) ได้กล่าวถึงปัจจัยพื้นฐาน ที่เป็นแรงผลักดันให้บุคคลเลือกเปิดรับสื่อว่าประกอบด้วย (ขวรัตน์ เชิดชัย,2527)

1. ความเหงา เป็นเหตุผลทางจิตวิทยาที่มองว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ไม่ชอบที่จะอยู่เพียงลำพัง ต้องการที่จะสื่อสารกับคนอื่นๆ การเลือกรับสื่อจึงเป็นวิธีหนึ่ง ที่ทำให้บุคคลรู้สึกว่าได้ไม่ได้อยู่เพียงลำพัง แต่มีคนอื่นอยู่ด้วย

2. ความอยากรู้อยากเห็นในสิ่งต่าง ๆ เป็นคุณสมบัติ ชั้นพื้นฐานของมนุษย์ สื่อมวลชนจึงใช้ความอยากรู้อยากเห็นนี้ เป็นหลักสำคัญในการนำเสนอข่าวสาร เรื่องราวต่าง ๆ ทั้งที่อยู่ใกล้ และไกลตัว และเหตุการณ์ต่างๆที่จะส่งผลกระทบต่อผู้รับข่าวสาร และผู้ที่เกี่ยวข้อง

3. ประโยชน์ใช้สอยของตนเอง โดยพื้นฐานของมนุษย์เป็นผู้ที่เห็นแก่ตัว ในฐานะผู้รับข่าวสารจึงต้องแสวงหา และใช้ข่าวสารบางอย่างที่จะเป็นประโยชน์แก่ตนเอง เพื่อช่วยให้ความคิดของตนเองบรรลุผล หรือช่วยให้ตนเองได้รับความสะดวกสบาย รวมทั้งได้รับข่าวสารที่ทำให้ตนเองเกิดความสนุกสนาน บันเทิง

4. ลักษณะเฉพาะของสื่อมวลชนโดยทั่วไป สื่อมวลชนแต่ละประเภท จะมีลักษณะเฉพาะที่ผู้รับข่าวสารแต่ละคนแสวงหา และได้ประโยชน์ไม่เหมือนกัน ลักษณะเฉพาะของสื่อแต่ละอย่าง มีส่วนทำให้ผู้รับข่าวสารจากสื่อมวลชน มีจำนวน และองค์ประกอบที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้เพราะผู้รับข่าวสารแต่ละคน ย่อมจะหันเข้าหาลักษณะเฉพาะบางอย่างจากสื่อเพื่อสนองความต้องการ และทำให้ตนเองเกิดความพอใจ

จากการศึกษาของ Mc Combs and Backer ที่ให้เห็นว่าบุคคลใช้สื่อมวลชนเพื่อสนองความต้องการ 6 ประการ คือ (มณฑาวดี พูลเกิด, 2539)

1. เพื่อต้องการรู้เหตุการณ์ (surveillance) โดยการติดตามความเคลื่อนไหวของสถาน-การณ์รอบ ๆ ตัว เพื่อจะได้รู้ว่าเกิดอะไรขึ้น เพื่อให้ทันเหตุการณ์ ทันสมัย และเรียนรู้ว่าอะไรเป็นสิ่งสำคัญที่ควรจะเรียนรู้

2. เพื่อต้องการคำแนะนำ (Guidance) ในการปฏิบัติตัวให้ถูกต้อง และช่วยในการตัดสินใจในแต่ละวัน เพื่อความอยู่รอดในสังคม

3. เพื่อความตื่นเต้น (excitement) เพื่อสร้างความรู้สึกรู้ว่าได้มีส่วนร่วมในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นด้วย

4. เพื่อเสริมความคิดเห็น (reinforcement) ช่วยเสริมความคิดเห็นเดิมให้มั่นคงยิ่งขึ้น หรือช่วยสนับสนุนการตัดสินใจที่ได้กระทำลงไปแล้ว

5. เพื่อนำเอาไปใช้ในการสนทนา (anticipated communication)

6. เพื่อความบันเทิง (entertainment) เพื่อความเพลิดเพลิน เป็นการพักผ่อนคลายอารมณ์

ซึ่งในการเลือกเปิดรับข่าวสารตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ก็ยังมีแนวความคิดอื่นที่เข้ามาสนับสนุนการเลือกเปิดรับข่าวสาร นั่นคือ แนวความคิดเรื่องความต้องการขั้นพื้นฐาน

ทฤษฎีความต้องการขั้นพื้นฐาน เป็นทฤษฎีที่ Abraham Maslow คิดขึ้นในปี 1954 โดยมีลิวีมีทสันว่า มนุษย์เกิดมาพร้อมความต้องการ 5 ประเภท จัดเรียงตามลำดับก่อนหลัง ดังนี้

1. ความต้องการทางกายภาพ(physiological need) เป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องการในการดำรงชีวิต ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค

2. ความต้องการความปลอดภัย หรือความมั่นคง (safety need or security need) ในชีวิตและทรัพย์สิน มีที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ปราศจากความกลัว การสูญเสีย และภัยอันตรายทั้งปวง

3. ความต้องการทางสังคม หรือ การมีส่วนร่วม (love and belongingness need) เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม มีความต้องการในการเป็นเจ้าของ และให้เป็นที่ยอมรับการเป็นสมาชิกในกลุ่มสังคม

4. ความต้องการความนิยมนับถือในตัวเอง (esteem need) มนุษย์มิได้พอใจแค่การได้รับการยอมรับว่าเป็นสมาชิกของสังคมเท่านั้น แต่ความต้องการ การเป็นที่ยกย่อง และความมีชื่อเสียง ทั้งการยกย่องตัวเอง และการเป็นที่นิยมนยกย่องโดยผู้อื่น

5. ความต้องการแสดงออกในความสามารถของตนเอง (self-actualization need) เป็นขั้นที่มนุษย์ไม่ต้องกังวล เรื่องปากท้อง ความปลอดภัย เรื่องความรัก หรือเรื่องชื่อเสียงอีกต่อไป มนุษย์จะพยายามแสดงออกถึงความสามารถของตนเองให้มากที่สุด ดังคำพูดของมัสโลว์ที่ได้กล่าวไว้ว่า "สิ่งที่เขาสามารถเป็นได้ เขาต้องเป็น"

การจัดลำดับความต้องการเช่นนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเบื้องต้นของ Maslow ที่เชื่อว่า ความต้องการทางกายภาพ เป็นความต้องการขั้นพื้นฐาน ที่สุดของมนุษย์ และเมื่อความต้องการขั้นพื้นฐานได้รับการตอบสนองแล้ว ก็จะเกิดความต้องการในระดับที่สูงขึ้นไปเรื่อย ๆ จนพัฒนาไปถึงขั้นสุดท้าย ของความต้องการ ลำดับความต้องการของ Maslow นี้ ไม่ใช่โครงสร้างที่สามารถแบ่งแยกความต้องการได้อย่างเด็ดขาด แต่เป็นการจำแนกเพื่อใช้ประโยชน์ในการทำนายพฤติกรรม ว่ามีโอกาสเกิดขึ้นมากน้อยเพียงใด

กล่าวโดยสรุปคือ การเปิดรับสื่อมวลชนแต่ละชนิด ย่อมขึ้นอยู่กับความต้องการ ความสนใจ แรงจูงใจ กระบวนการเลือกเปิดรับข่าวสาร ซึ่งแต่ละบุคคลย่อมมีวัตถุประสงค์ มีความต้องการในการใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชน เพื่อสนองความพึงพอใจของตนเอง ด้วยเหตุผลต่าง ๆ กัน โดยไม่ขัดแย้งกับความเชื่อ หรือทัศนคติเดิม การศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเปิดรับสื่อมวลชน แต่ละบุคคลย่อมมีความแตกต่างกัน ในด้านต่างๆ รวมทั้งวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน จึงทำให้การติดต่อสื่อสารในระดับบุคคลที่ไม่เหมือนกัน นำไปสู่การพัฒนาที่แตกต่างกันด้วย จึงสามารถนำการเปิดรับสื่อมวลชน ไปใช้อธิบายพฤติกรรมด้านอื่น ๆ ของคนได้ โดยเฉพาะในเรื่องของความเชื่อทางไสยศาสตร์ของนิสิตนักศึกษา ในสังคมปัจจุบัน

แนวความคิดเกี่ยวกับความทันสมัย

ได้มีนักวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์กล่าวถึงสังคมสมัยใหม่เอาไว้ว่า สังคมสมัยใหม่ คือ สังคมที่มีความก้าวหน้าของความรู้ใหม่ๆ และมีบุคคลที่มีความสามารถในอันที่จะเข้าใจความลึกลับของธรรมชาติ และสามารถประยุกต์ความรู้ใหม่ๆนี้ เพื่อประโยชน์ของกิจการของมนุษย์

ที่ต้องมีการกล่าวถึงสังคมสมัยใหม่ ก็เพราะว่าในปัจจุบันนี้ สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะเวลา มีการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี ความเจริญต่าง ๆ ทำให้สังคมปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่

Roger and Svening (1978) ได้พูดถึงความหมายของการพัฒนาสังคมเอาไว้ว่า คือการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้างและหน้าที่ในสังคม โดยเกิดใน 2 ระดับคือ (ปรมะ สตะเวทิน, 2533 :147)

1. การเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคล เรียกว่า ความทันสมัย (modernization) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ปัจเจกบุคคล ได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต จากวิถีชีวิตแบบเก่าที่มีความเรียบง่าย มาเป็นวิถีชีวิตที่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น มีความเจริญทางด้านเทคโนโลยี ซึ่งก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

2. การเปลี่ยนแปลงในระดับสังคม เรียกว่า การพัฒนา (development) หมายถึง การนำความคิดใหม่ ๆ มาใช้ในสังคม เพื่อให้มาตรฐานในการดำเนินชีวิตดีขึ้น รายได้ต่อหัวของประชากรเพิ่มมากขึ้น มีวิธีการผลิตที่ทันสมัยมากขึ้น ตลอดจนสถาบันทางสังคมดีขึ้นด้วย

ซึ่งในทางจิตวิทยา ความทันสมัยบางครั้งถูกเรียกว่า ความทันสมัยของบุคคล (individual modernization) เพราะนักจิตวิทยามองว่า การที่สังคมเปลี่ยนแปลง หรือ พัฒนาไปได้นั้นจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคลเสียก่อน ซึ่งตรงกับแนวความคิดของ Millikan and Blackmer ที่กล่าวว่า "สิ่งที่จำเป็นที่สุดสำหรับการเปลี่ยนแปลงในสังคม ก็คือ การที่ประชาชนต้องเปลี่ยนแปลงตนเอง" (เสถียร เขยประทับ, 2526 : 26-27) ดังนั้น การพัฒนาในระดับสังคม ก็คือการพัฒนาในระดับบุคคล และหากพิจารณาว่า ความทันสมัยเป็นคุณลักษณะที่เป็นเป้าหมาย ของการเปลี่ยนแปลงตนเอง ในระดับบุคคลแล้ว การทำให้ทันสมัยก็เป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่การพัฒนา หรือการเปลี่ยนแปลง ในระดับสังคมนั่นเอง

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของประเทศไทย เป็นการเปลี่ยนแปลงจากสังคมแบบเก่า ที่เป็นสังคมแบบเกษตรกรรม เข้าสู่สังคมแบบใหม่ ที่มุ่งเน้นการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ด้านวิถีชีวิต แนวคิด ค่านิยม ทักษะ และความเชื่อของผู้คน ในสังคม

Kahl (1968 : 18-22) ได้สรุปลักษณะทั่วไป เพื่อเปรียบเทียบลักษณะสังคมแบบดั้งเดิม และสังคมทันสมัย ไว้ดังนี้ (มณฑาวดี พูลเกิด, 2539 : 12-13)

1. การแบ่งงานกันทำ สังคมแบบดั้งเดิมคนส่วนมากจะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ส่วนสังคมสมัยใหม่ คนประกอบอาชีพเกษตรกรรมลดลง แต่จะทำงานในภาคอุตสาหกรรม และภาคธุรกิจเพิ่มมากขึ้น
2. การใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย สังคมแบบดั้งเดิม จะใช้วิธีการผลิตแบบดั้งเดิม ส่วนสังคมสมัยใหม่ จะใช้เทคโนโลยีเข้าช่วย เป็นการผลิตแบบอุตสาหกรรม
3. ระดับความเป็นเมือง สังคมสมัยใหม่ จะทำให้สังคมโดยรวมมีความเป็นสังคมเมืองมากกว่าสังคมชนบท
4. เศรษฐกิจ สังคมแบบดั้งเดิม จะเป็นการผลิตแบบเลี้ยงตัว ในขณะที่สังคมสมัยใหม่จะเป็นการผลิตเพื่อการค้า อุตสาหกรรม คนจะมีลักษณะเป็นบริโภคนิยม
5. การแบ่งช่วงชั้นทางสังคม ในสังคมสมัยใหม่ จะลดช่องว่างระหว่างชั้นของสังคมลง มีการกระจายรายได้มากกว่าสังคมแบบดั้งเดิม
6. การศึกษาและการสื่อสาร สังคมสมัยใหม่ คนจะได้รับการศึกษาสูงขึ้น กว่าสังคมแบบดั้งเดิม ระบบสื่อสารมวลชนมีมาก และครอบคลุมพื้นที่ทั้งประเทศ ทำหน้าที่ถ่ายทอดข่าวสารความรู้แก่คนทั้งประเทศ
7. ระบบค่านิยม ค่านิยมสมัยใหม่มีหลายประการ ดังนี้
  - การตื่นตัวต่อการเปลี่ยนแปลง
  - การจัดช่วงชั้นของโอกาสการก้าวหน้าของชีวิตมีมากขึ้น
  - การให้ความสำคัญกับหน้าที่การงาน
  - ความผูกพันกับเครือญาติลดน้อยลง
  - มีลักษณะเป็นปัจเจกชนนิยม

- มีความเชื่อในบุคคลอื่นเพิ่มมากขึ้น
- สนใจและมีส่วนร่วมในสื่อมวลชนมากขึ้น
- ชอบใช้ชีวิตในเขตเมืองมากกว่าชนบท
- เป็นครอบครัวขนาดเล็ก และมีการวางแผนครอบครัว
- นับถือศาสนาอย่างมีเหตุผล มากขึ้น
- กล้าเสี่ยงในการลงทุนมากขึ้น
- ระบบองค์กรในสังคมมีขนาดใหญ่

ประมะ สตะเวทิน (2538 : 71) ได้กล่าวถึงเกณฑ์ในการวัดความทันสมัยว่าประกอบ
ด้วย

1. การรู้หนังสือ (literacy)
2. การเปิดรับสื่อมวลชน (mass media exposure)
3. การสัมผัสกับสังคมภายนอก (cosmopolitaness)
4. แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (achievement motivation)
5. ความทะเยอทะยาน (aspiration)
6. ความสามารถในการคาดคะเนความรู้สึกของผู้อื่น(empathy)
7. ความเชื่อถือโชคกลาง (fatalism)
8. การยอมรับนวัตกรรมเร็ว (innovativeness)
9. มีความรู้ทางการเมือง (political knowledge)

เมื่อกล่าวถึงสังคมยุคสมัยใหม่แล้ว ในสังคมไทยก็คงจะรู้สึกชิน เพราะสังคมไทยในปัจจุบันได้มีการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีต่างๆมากมาย ในขณะที่สังคมส่วนใหญ่ของประเทศไทยก้าวข้ามสังคมแบบดั้งเดิม เข้าสู่สังคมสมัยใหม่ แต่ก็ยังมีสังคมกลุ่มย่อยของประเทศซึ่งเป็นกลุ่มของผู้มีการศึกษาดี มีสถานะทางเศรษฐกิจ และสังคมดี อาศัยอยู่ในเขตเมืองใหญ่ที่มีความเจริญสูง โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ ได้ก้าวเข้าสู่สังคมยุคหลังสมัยใหม่ (post - modern society) ตามสังคมตะวันตกแล้ว

ยุคหลังสมัยใหม่ (Post-modernism)

แนวคิดยุคหลังสมัยใหม่เกิดขึ้นและเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ เป็นอย่างมากในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา อย่างไรก็ตามแนวคิดนี้ยังไม่เป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการในระดับทฤษฎี แต่ถึงกระนั้นก็มีอิทธิพลต่อลักษณะสังคม ในปัจจุบัน ผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดเรื่องสังคมยุคหลังสมัยใหม่น่าจะมีส่วนช่วยในการวิเคราะห์ลักษณะสังคมไทยในกลุ่มผู้มีการศึกษาในสังคมเมืองได้ เป็นอย่างถูกต้องมากยิ่งขึ้นกว่าการใช้แนวคิดสังคมยุคสมัยใหม่แต่เพียงประการเดียว

Robert Dunn ได้ให้คำนิยามแนวคิดยุคหลังสมัยใหม่ว่า เป็นการเคลื่อนจากความ เป็นสากลมาสู่ความเฉพาะตัว จากความมีเอกภาพไปสู่ความไม่มีเอกภาพ จากความลึกมาสู่ ความเป็นพื้นผิว จากต้นฉบับสู่การลอกเลียน เทคโนโลยีการผลิตถูกแทนที่ด้วยเทคโนโลยี การผลิตซ้ำ ซึ่งกลายเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์และความหมายทางวัฒนธรรม

Baudrillard (1972 : 130) ได้กล่าวว่าในสังคมยุคหลังสมัยใหม่ ความจริงถูกแทนที่ ด้วยความเหนือจริง เป็นชุดของการเลียนแบบที่สมมุติขึ้น Baudrillard ได้กล่าวว่า วัฒนธรรมที่ มนุษย์สร้างขึ้นในยุคนี้เป็นวัฒนธรรมของภาพลักษณ์ (image) ภาพลักษณ์กลายเป็นสินค้า โดยที่ผู้บริโภคส่วนใหญ่ จะยึดติดอยู่กับการบริโภคภาพลักษณ์ของสินค้า มากกว่าคุณภาพที่ แท้จริง

นอกจากนี้ลักษณะของระบบการผลิตซ้ำ (reproduction) ยังทำให้เกิดวัฒนธรรม การลอกเลียนแบบ ซึ่ง Baudrillard ได้กล่าวว่า ระบบของการเลียนแบบทำให้เกิดการสร้าง ภาพลักษณ์ ออกมาอยู่เสมอโดยไม่ได้จัดว่าภาพลักษณ์นั้นเป็นความจริง (reality) แต่อย่างไร ก็ตาม การผลิตเลียนแบบนี้ มิได้อยู่ในรูปของความจริง (unreality) หากอยู่ในรูปของสิ่งที่ ถูกผลิตขึ้นมาด้วยความพยายามที่จะทำให้มันเป็นจริง มากกว่าที่จะเป็นจริงด้วยตัวของมันเอง ซึ่ง Baudrillard เรียกว่า "hyperal" หรือความเหนือจริง

การลอกเลียนแบบ การสร้างภาพลักษณ์ และการจำลองสถานการณ์ (simulator) ทำได้โดยการใช้เทคโนโลยีด้านสื่อต่าง ๆ จนทำให้เกิดความไม่แตกต่าง ระหว่างสิ่งที่ เป็นจริง และภาพลักษณ์ในสังคมของการบริโภค ในการบริโภคสินค้า จะให้ความสำคัญกับรูปลักษณ์ ที่เป็นภาพลักษณ์ และรูปแบบของสัญลักษณ์ ไม่ได้ให้ความสำคัญกับตัวสินค้าว่ามีคุณภาพ หรือไม่ ขึ้นอยู่กับความนิยม ความพึงพอใจมากกว่า

กล่าวโดยรวม ๆ แล้วในสังคมยุคหลังสมัยใหม่ เป็นสังคมที่มุ่งเน้นในเรื่องของการสร้างโลกเสมือนจริง (simulator) การสร้างเหตุการณ์เทียม (pseudo event) โดยใช้เทคโนโลยีการผลิตซ้ำ และเทคโนโลยีการสื่อสาร วิธีชีวิตที่เห็นเด่นชัด เช่น การใช้สินค้าเลียนแบบสินค้ายี่ห้อดัง ๆ การสั่งซื้อของผ่าน internet การสร้างกลุ่ม สมาคม ใน internet (ไม่เคยเห็นหน้ากัน แต่พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันผ่านทาง internet) การเล่นเกมคอมพิวเตอร์ หรือตู้เกมส์ต่าง ๆ ที่มีการสร้างและพัฒนาให้ดูเหมือนจริง เป็นการพยายามสร้างโลกในจินตนาการให้ออกมาในรูปแบบเหมือนมีอยู่จริง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มณฑาวดี พูลเกิด (2539) ทำการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับสื่อมวลชน ความเชื่อทางศาสนา และความทันสมัยของนิสิตนักศึกษา ในระดับอุดมศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยปรากฏว่า

1. ในเรื่องความเชื่อทางศาสนา และตัวแปรอื่นๆพบว่ามีความสัมพันธ์ทางบวก ระหว่างความเชื่อทางศาสนา กับสภาพแวดล้อมในครอบครัว และความเชื่อทางศาสนากับความใกล้ชิดศาสนา แต่พบว่าระหว่างความเชื่อ ความรู้ และเข้าใจ ในหลักธรรมทางพุทธศาสนา ไม่มีความสัมพันธ์กัน
2. ในเรื่องของการเปิดรับสื่อมวลชน พบว่ามีความสัมพันธ์ทางบวก ระหว่างการเปิดรับสื่อมวลชนกับความทันสมัยในระดับบุคคล และการเปิดรับรายการธรรมะทางสื่อมวลชนกับความเชื่อทางพุทธศาสนา แต่พบว่าไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางศาสนากับการเปิดรับสื่อมวลชน
3. ในเรื่องของความทันสมัยในระดับบุคคล ไม่มีความสัมพันธ์กันทั้งระหว่างความทันสมัย กับความเชื่อทางศาสนาของนิสิตนักศึกษาและความทันสมัยกับความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมทางพุทธศาสนา

มีรายงานการศึกษาวิจัยจากสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (มิตชน : 2524) เกี่ยวกับเรื่องค่านิยม และระบบความเชื่อไทย พบว่าผู้มีพฤติกรรมทางไสยศาสตร์ในสังคมเมืองมีอยู่เป็นจำนวนมาก และพบว่าผู้ที่จบการศึกษาระดับปริญญาโทมีพฤติกรรม ความเชื่อทาง

ไสยศาสตร์ ในเรื่องการบนบานศาลกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการดูหมอ ผูกดวง มากกว่า ผู้ที่จบการศึกษาระดับชั้น ประถมการศึกษาปีที่ 4 นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ที่มีพฤติกรรมดังกล่าว เป็นผู้ที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4-5 มากที่สุด เป็นคนกรุงเทพฯ มากกว่าต่างจังหวัด นักศึกษา ข้าราชการ ผู้ที่มีอาชีพค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ มีพฤติกรรมเช่นนี้มากกว่าชาวนา และกรรมกร (รุ่งเรืองศรี วงศาโรจน์, 2534 : 13)

รุ่งเรืองศรี วงศาโรจน์ (2534) ทำการศึกษาเรื่อง การสื่อสารภายในบุคคล : ศึกษากรณีการบนบานศาลกล่าว โดยเก็บตัวอย่างจากผู้ที่มาบนบานศาลกล่าวแทนประชากรในพื้นที่ศึกษา ทั้ง 3 แห่ง คือ ศาลพระพรหม โรงแรมเอราวัณ ซึ่งแทนความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ หลวงพ่อโสธร วัดโสธรวรารามวรวิหาร แทนความเชื่อของศาสนาพุทธ และศาลหลักเมือง กรุงเทพฯ เป็นเรื่องของจิตวิญญาณ ผลการวิจัยพบว่า แนวความคิด หรือ ทฤษฎีเรื่องการสื่อสารภายในบุคคล ของปาร์คเกอร์ และไวส์แมน ไม่สามารถที่จะอธิบาย และทำนายปรากฏการณ์ในสังคมไทยได้อย่างถูกต้อง และครอบคลุมทั้งหมด เนื่องจากระบบความเชื่ออันประกอบไปด้วยความเชื่อและศรัทธาในพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และลัทธิวิญญาณนิยม ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย และเป็นตัวกำหนดรูปแบบของการดำเนินชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ การศึกษาพบว่าเรื่องที่ผู้บนฯ ขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์แต่ละที่ช่วยนั้น มีทุกเรื่องเหมือน ๆ กัน โดยมีได้เน้นลงไปว่าถ้าเป็นเรื่องนี้ ต้องไปขอกับสถานที่ใด โดยส่วนใหญ่แล้วเรื่องที่บนจะเกี่ยวข้องกับปัจจัย 4 ในการดำเนินชีวิตมากที่สุด รองลงมาคือเรื่องความสำเร็จในชีวิต และความปลอดภัย ส่วนเรื่องการเป็นที่ยอมรับยกย่อง เป็นเรื่องที่มีคนบนบานศาลกล่าว น้อยที่สุด

พรทิพย์ จงเจิดศักดิ์ (2540;บทคัดย่อ) ทำการศึกษาเรื่อง ความน่าเชื่อถือของหมอดู กับความตั้งใจกระทำพฤติกรรมของผู้ใช้บริการ โดยศึกษากลุ่มตัวอย่างจำนวน 215 คน เก็บข้อมูลจากสถานบริการบริเวณ ถนนท่าพระจันทร์ สยามคอมโพรแห่งประเทศไทย และชุมชนโหรในงานกาชาด พบว่าผู้หญิงมาดูหมอมากกว่าผู้ชาย อายุเฉลี่ยของผู้ที่มาใช้บริการอยู่ที่ 30.3 โดยส่วนมากเป็นโสด และมีการศึกษาระดับปริญญาตรี มากที่สุด โดยเรื่องที่ผู้ใช้บริการมักสอบถามหมอดูมากที่สุด คือ เรื่องของงาน เงินทอง ครอบครัว และความรัก ตามลำดับ

ดลมนรจรรย์ บากา (2532 : 193) ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบความเชื่อทางศาสนา และผลกระทบที่มีต่อลักษณะสังคม เศรษฐกิจ และแนวการดำเนินชีวิตของชาวพุทธและมุสลิมในชนบท : ศึกษาเฉพาะอำเภอสุโขทัย จังหวัดนครราชสีมา ผลการ

วิจัยพบว่า ชาวพุทธส่วนใหญ่มีความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย กรรม และ นิพพาน ทำให้ชาวพุทธมีความเกรงกลัวต่อบาป ไม่สนใจประกอบอาชีพที่ขัดต่อคำสอนของหลักพระพุทธศาสนา มีการสวดมนต์ไหว้พระเป็นประจำทุกวัน มีการเสียสละทรัพย์สิน บริจาคทาน ทำบุญในโอกาสต่าง ๆ และรักษาศีล 5

สมนึก ใจกล้า (2536 : ก) ทำการศึกษาเรื่องการนับถือพุทธศาสนาของคนไทยในปัจจุบัน : เปรียบเทียบระหว่างนักวิทยาศาสตร์ กับนักสังคมศาสตร์ พบว่า ความเชื่อเรื่องกรรม นรก-สวรรค์ และนิพพานของนักวิทยาศาสตร์ มากกว่าของนักสังคมศาสตร์ เล็กน้อย ส่วนประสบการณ์จากการนั่งสมาธิ จนทำให้สามารถหายใจคนอื่นได้ การมีประสบการณ์เกี่ยวกับวิญญาณ และลางสังหรณ์ นักวิทยาศาสตร์มีมากกว่า นักสังคมศาสตร์

จินตวดี พุ่มศิริ (2529 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสื่อสาร ความเชื่อทางศาสนา และความทันสมัยของชาวไทยมุสลิม ในอำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี พบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนมีความสัมพันธ์กับความทันสมัยและความเชื่อทางศาสนา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ความเชื่อทางศาสนาไม่มีความสัมพันธ์กับความทันสมัยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

เด่นเดือน เหลืองแข็ง (2537 : 102-104) ได้ทำการศึกษาเรื่อง บทบาทของสื่อสิ่งพิมพ์ในการสนับสนุนวัฒนธรรมการเลี้ยงชีพจากตัวเลข พบว่า แม้ว่าสังคมไทยจะพัฒนาสู่ความเป็นสมัยใหม่มากแล้วก็ตาม แต่ก็คงปฏิเสธไม่ได้ว่าค่านิยมดั้งเดิมที่มีลักษณะเป็นค่านิยมชนบท หรือในสังคมยุคเก่า ยังคงเป็นค่านิยมพื้นฐานที่แพร่หลายในสังคมไทย ควบคู่ไปด้วยไม่ว่าจะเป็นค่านิยม ความเชื่อโชคลาง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ฯลฯ ยังคงมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมการเลี้ยงชีพจากตัวเลขในปัจจุบัน

นอกจากนี้ระบบค่านิยมดั้งเดิมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ เช่น โหราศาสตร์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ บุญกรรม ได้ผสมผสานกับแนวคิดสมัยใหม่ ในเชิงเหตุผลที่แปรผันไปตามสภาพของสังคม เป็นกรอบความคิดในเชิงนามธรรม ทำให้เกิดวัฒนธรรมการเลี้ยงชีพจากตัวเลขในสังคมไทย โดยมีปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญคือ สื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ ที่นำเสนอระบบการแสวงหาเลขเด็ดเพื่อการเลี้ยงชีพ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การสุ่มเลข หรืออิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ

ชายน่า ภาวิมล (2537 : 103) ทำการศึกษาเรื่อง พุทธพยานิชย์ : ผลกระทบจากการใช้สื่อมวลชนในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ เพื่อจำหน่ายพระเครื่อง ที่มีต่อทัศนคติและความเชื่อของพุทธศาสนิกชน ในเรื่องสัญลักษณ์ของศาสนา พบว่า ทัศนคติและความเชื่อเกี่ยวกับพระเครื่อง มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการใช้สื่อมวลชนในการโฆษณาเพื่อจำหน่ายพระเครื่อง กล่าวคือ ผู้ที่เห็นว่าการโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อจำหน่ายพระเครื่อง ไม่ใช่เรื่องเสียหายอะไร และผู้ที่สนใจติดตามรายละเอียดจากสื่อมวลชนจะเป็นกลุ่มที่มีทัศนคติและความเชื่อเรื่องอภินิหาร และความศักดิ์สิทธิ์ของพระเครื่อง สูงกว่าผู้ที่เห็นว่าไม่สมควรหรือเฉย ๆ ในการโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อขายพระเครื่อง

ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ (2534) ทำการวิจัยเรื่องโหราศาสตร์กับการตัดสินใจทางการเมืองของชาวไทย พบว่า อิทธิพลของโหราศาสตร์ ที่อาจมีต่อการตัดสินใจทางการเมือง อาจถูกกำหนด หรือจำกัดได้ด้วยความเชื่อของบุคคล แต่ในสถานการณ์ที่บุคคลมีความกระวนกระวายใจ และต้องเผชิญหน้ากับความไม่แน่นอนสูง โหราศาสตร์ทำหน้าที่ช่วยบรรเทาความทุกข์เหล่านั้น ให้คำตอบและกำลังใจแก่บุคคลเหล่านั้นได้

สุนน ทิพยมาศโกเมน (2539;117-118) ทำการวิจัยเรื่องการวิเคราะห์ข้อเขียนที่มีโหราศาสตร์ทางการเมือง ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ระหว่าง พ.ศ. 2534-2536 ผลการวิจัยพบว่า ข้อเขียนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับโหราศาสตร์ทางการเมือง เป็นข้อเขียนที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในช่วงที่มีวิกฤติทางการเมือง เนื่องจากประชาชนเกิดความไม่แน่ใจ ความไม่รู้ นอกจากนี้ยังพบว่า ข้อเขียนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับโหราศาสตร์ทางการเมืองได้ถ่ายทอดศรัทธาทางศาสนา มาเป็นความเชื่อเรื่องบุญบารมี เป็นการสร้างความชอบธรรมในอำนาจให้ผู้ปกครอง รวมทั้งความเชื่อด้านต่าง ๆ ข้อเขียนเหล่านี้ส่งผลให้คนไทยยอมรับ อำนาจแฝง และสิ่งลึกลับ เช่น การนับถือภูติผีปีศาจ เทวดา นางไม้ เวทมนต์ คาถา ไชยกลาง และเครื่องรางของขลังต่าง ๆ รวมทั้งความเชื่อในเรื่องดวง เป็นต้น

นฤฤทธิ์ เอบอิม (2540 : 271-273) ทำการวิจัยเรื่องแนวทางการสร้างความเชื่อทางโหราศาสตร์ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ ในบริบททางโหราศาสตร์ และธุรกิจ โดยศึกษาจาก สื่อสิ่งพิมพ์ 5 ประเภท คือ หนังสือพิมพ์ นิตยสารรายสัปดาห์ รายปักษ์ รายเดือน และตำราโหราศาสตร์ จำนวน 121 ฉบับ และสัมภาษณ์นักโหราศาสตร์ จำนวน 22 คน พบว่า นักโหราศาสตร์จะใช้สื่อมวลชนทั้ง สื่อวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต และ CD-ROM ในการเผยแพร่เรื่องราวทางโหราศาสตร์ โดยอาศัยการโฆษณาชวนเชื่อในการสร้างกระแสความเชื่อ

ทางโหราศาสตร์ สำหรับแนวทางในการสร้างความเชื่อทางโหราศาสตร์ของ นักโหรา-ศาสตร์ จะใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ และวิธีการทางไสยศาสตร์ ผสมผสานกัน ผลการวิจัยยังพบอีกว่า วิธีการดูหมอไฟิปซี นอกจากจะเผยแพร่ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ หรือ CD-ROM แล้ว ยังมีการบริการในลักษณะเชิงพาณิชย์ หยอดเหรียญตามศูนย์การค้าต่าง ๆ อีกด้วย

จากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมา พบว่าโดยส่วนมากระดับของความทันสมัยไม่มีส่วนสัมพันธ์กับความเชื่อทางศาสนา หรือแม้กระทั่งความเชื่อทางไสยศาสตร์ในด้านต่าง ๆ โดยสื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่แนวคิดความเชื่อทางไสยศาสตร์ให้กับประชาชน โดยการนำเสนอผ่านสื่อ จะเห็นได้ว่างานวิจัยที่ผ่านมา ๆ มา ยังไม่มีการศึกษาถึงว่าครอบครัว และสิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์อย่างไร มีแต่การศึกษาถึงบทบาทของสื่อมวลชนเท่านั้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงทำการศึกษาวิจัยเรื่อง สังคมประกิต การเปิดรับข่าวสาร และความเชื่อทางไสยศาสตร์ ของนิสิตนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร ขึ้นมา